

УДК 343.

М. Карпенко, А. Соловйова

THE PROBLEM OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AND VIOLENCE DURING ENFORCEMENT OF A CIVIL TRANSACTION

М.І. Карпенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

А.М. Соловйова

*кандидат юридичних наук, доцент
м. Київ*

ПРОБЛЕМА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВочИНУ

Постановка проблеми. Наукове розуміння людського насильства є однією з найбільш актуальних проблем нашого часу. Учені підкреслюють, що навіть у наукових колах відсутнє єдине розуміння насильства [1, с. 220]. Одним із найбільш поширених понять насильства є розуміння його як форми злочинного насильства, як застосування сили, яке заборонено законом [2, с. 27]. Проте насильство може лише умовно означати фізичний напад, оскільки поняття фізичного насильства охоплює широкий спектр інцидентів (Waddington and Bull, 2004: 149). Насильство охоплює величезний і часто змінний спектр різноманітної фізичної та психологічної поведінки, ситуацій (Levi and Maguire, 2002: 796) [2, с. 27–28].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження видів (форм) агресії та механізму насильницької злочинної поведінки зробили вітчизняні та зарубіжні вчені кримінологи, а саме: Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк,

А.Ф. Зелінський, М.І. Єникеев, С.Н. Єнікополов, С.М. Іншаков, О.М. Литвак, О.Ю. Михайлова, О.Д. Сітковська, О.М. Храмцов та інші.

Мета статті: дослідити поняття агресивної поведінки та насильства під час примушування до виконання цивільного правочину.

Основні результати дослідження. Фізичне насильство — це протиправний вплив на здоров'я потерпілого, який винний здійснює всупереч волі потерпілого. Насильство являє собою вплив на організм потерпілого, а саме: на його зовнішні частини й тканини та (або) внутрішні (наприклад, отруєння).

Поняття агресії і насильства міцно увійшли у свідомість людини. Ніхто не буде заперечувати той факт, що ці явища настільки ж небезпечні, як і поширені. Соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Зростання агресивних тенденцій відображає одну з найгостріших соціальних проблем нашого суспільства, де за останні роки різко зросла злочинність.

Йдеться про те, що агресивність має виключно біологічне походження. Однак найбільш цікавим у вивченні причин агресивної поведінки та проявів насильства є таке припущення: основною передумовою вчинення злочинних дій є мотив самоствердження особистості.

Для вивчення проблеми агресії та насильства як форм самоствердження потрібно безпосередньо розглянути, що є агресією і насильством і які основні підходи у вивченні їх проявів. Серед теорій слід вказати на теорії З. Фрейда, Е. Фрома, А. Адлера та ін. У психології термін «агресія» трактується по-різному. Відповідно до одного з визначень, запропонованого А. Басом, агресія — це будь-яка поведінка, що містить загрозу або завдає шкоди іншим. Р. Бероном і Д. Річардсоном пропонується таке визначення: «Агресія — це будь-яка форма поведінки, спрямована на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного поводження» [3, с. 53].

У КК України 2001 р., так само, як і в КК України 1960 р., не міститься законодавчого визначення поняття насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я. У пунктах 5—9 Пленум Верховного Суду України у своїй постанові від 06.11.2009 №10 «Про судову практику в справах про злочини проти власності» роз'яснив: «Під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого при грабежі, слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. Такі насильницькі дії, вчинені під час грабежу, повністю охоплюються частиною другою статті 186 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують.

Небезпечно для життя чи здоров'я насильство (стаття 187, частина третя статті 189 КК) — це умисне заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небез-

печними для життя чи здоров'я в момент їх вчинення. До них слід відносити, зокрема, і насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, придушення за шию, скидання з висоти, застосування електро-струму, зброї, спеціальних знарядь тощо. Такий підхід судової практики повністю відповідає теоретичним основам кваліфікації злочинів, зокрема інституту конкуренції кримінально-правових норм.

У теорії кримінального права під конкуренцією кримінально-правових норм розуміють передбачення певного діяння двома (кількома) кримінально-правовими нормами одночасно. Характерною особливістю конкуренції кримінально-правових норм є те, що вона виникає лише тоді, коли було вчинено один злочин (на відміну від повторності чи сукупності злочинів). Але такий злочин має ознаки, передбачені двома (кількома) кримінально-правовими нормами, тобто при кваліфікації такого злочину виникає конкуренція двох чи більше кримінально-правових норм.

Слід зазначити, що з різних причин деякі вчені не визнають існування такого виду конкуренції кримінально-правових норм, як ціле та частина [4; 5]. Так, П.П. Сердюк пише про невідповідність такого поділу концепції побудови системи охоронних кримінально-правових норм, наголошуючи при цьому на необхідності враховувати вчення про об'єкт злочину [6, с. 110–111]. Однак його позиція видається односторонньою і не зовсім зрозумілою. Правильне встановлення об'єкта злочину, на рівні з іншими елементами складу злочину, є запорукою правильної кваліфікації вчиненого суспільно-небезпечного діяння, однак це ще не свідчить про відсутність конкуренції частини і цілого між нормами кримінального права. Важливо, в яких саме випадках вона матиме місце. Частина і ціле – філософські категорії, що виражають відношення між сукупністю предметів (або елементів окремого об'єкта) та зв'язком, який об'єднує ці предмети і призводить до появи у сукупності нових (інтеграційних) властивостей і закономірностей, невластивих предметам поодиночці. Саме завдяки зв'язку задається ціле, стосовно якого окремі предмети виступають як його частини [7]. С.А.Тарарухін називає такий вид конкуренції конкуренцією кримінально-правових норм за змістом [8, с. 52]. Під конкуренцією частини і цілого розуміють такий вид конкуренції злочинів, при якому конкурують, з одного боку, декілька складів різних злочинів, що охоплюють певну суму фактичних обставин, але самостійно. Згідно із загальним правилом кваліфікації при конкуренції частини і цілого, «з двох (кількох) норм має застосовуватись та норма, яка повніше охоплює всі фактичні ознаки вчиненого діяння».

Відповідно до ч. 1 ст. 355 КК України примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань – це вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання.

Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань є одним із різновидів зловживання правом. Під останнім у доктрині кримінального права розуміють форму здійснення права всупереч з його цільовим призначенням, за допомогою якої суб'єкт завдає шкоди іншим учас-

никам суспільних відносин. О.О. Маліновський зазначає, що це зловживання характеризується такими ознаками: 1) суб'єкт, що реалізує надане йому суб'єктивне право, порушує приписи чинного законодавства; 2) внаслідок реалізації суб'єктивного права всупереч з його цільовим призначенням заподіюється шкода охоронюваним законом відносинам; 3) має місце причиново-наслідковий зв'язок між протиправним діянням та негативними наслідками [9, с. 45].

Більш детально такий різновид зловживання правом як примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань доцільно дослідити на основі аналізу законодавчої моделі цього злочину.

Законодавча модель злочину певного виду є, по суті, такою юридичною конструкцією, за допомогою якої законодавець певний тип суспільно-небезпечної поведінки визначає в кримінальному праві як злочин певного виду. У науковій літературі таку юридичну конструкцію прийнято називати юридичним складом злочину [10, с. 85].

У даному випадку частина (насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я) представлена в цілому (ч. 2 ст. 355 КК) в загальних ознаках і може виступати як різні за ступенем суспільної небезпечності склади конкретних злочинів, але кожний із них менший за ступенем суспільної небезпечності, ніж ціле. Тому діє загальне правило при кваліфікації, а саме: кваліфікація здійснюється за тією нормою, що більш повно описує всі ознаки діяння.

У разі, якщо в процесі примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань потерпілому було заподіяне умисне тяжке тілесне ушкодження, то такі наслідки не охоплюються кваліфікуючою ознакою, передбаченою ч. 3 ст. 355 КК: «примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я», оскільки законодавцем установлено більш сувору відповідальність (за санкцією) за умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, а тому такі дії потрібно окремо кваліфікувати за ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу. Таким шляхом йде і судова практика. Так, Сімферопольський районний суд Автономної Республіки Крим вироком від 5 лютого 2008 року засудив К. за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 121, ч. 2 ст. 186, ч. 3 ст. 355 КК, і, відповідно, до ч. 1 ст. 70 цього Кодексу шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно визначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на шість років. Постановлено стягнути із засудженого на користь потерпілого І.Е. та потерпілої Т. на відшкодування матеріальної шкоди відповідно 5 тис. 50 грн і 819 грн. Цим вироком засуджено також І.Ю., судові рішення щодо якого не оскаржувалися.

Апеляційний суд Автономної Республіки Крим ухвалою від 8 квітня 2008 року зазначений вирок залишив без змін.

Згідно з вироком суду К. визнано винним у тому, що 20 травня 2007 року він разом з І.Ю. та особою, матеріали справи щодо якої виділені в окреме провадження, з метою примушування І.Е. до виконання цивільно-правових зобов'язань, маючи при собі бейсбольні бити й монтувалку, зайшли до його будинку. Вдаривши декілька разів Т., К. завів її до окремої кімнати, де залишив під наглядом І.Ю. Потім К. та зазначена особа з метою залякування І.Е. та подолання з його боку опору, застосовуючи насильство, небезпечне для життя

та здоров'я, почали завдавати йому численних ударів битами, руками та ногами в різні частини тіла, заподіявши потерпілому тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, і примусили його написати розписки про боргові зобов'язання перед К. у розмірі 60 та 70 тис. дол. США.

Крім того, К. та особа, матеріали справи щодо якої виділені в окреме провадження, відкрито заволоділи майном потерпілих, заподіявши їм матеріальну шкоду на загальну суму 5 тис. 869 грн.

У касаційній скарзі захисник, пославшись на безпідставність засудження К. за ч. 2 ст. 186 КК через недоведеність винності засудженого у вчиненні злочину, передбаченого цією статтею, просив закрити провадження у справі в цій частині. Він також указував на те, що кваліфікація дій К. за ч. 1 ст. 121 КК є зайвою, оскільки умисел засудженого був спрямований на примушування потерпілого до виконання цивільно-правових зобов'язань, а тому всі його дії охоплюються ч. 3 ст. 355 КК. Крім того, він зазначив, що суд, призначаючи К. покарання, неповною мірою врахував обставини, що пом'якшують покарання.

Перевіривши матеріали справи й обговоривши наведені в касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга не підлягає задоволенню з таких підстав: висновок суду про винуватість К. у примушуванні до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, ґрунтується на доказах, які зібрані в установленому законом порядку, досліджені в судовому засіданні, належно оцінені судом та детально викладені у вироку, що в касаційній скарзі не оскаржується.

Твердження захисника про те, що суд, кваліфікуючи дії засудженого за зазначеним епізодом, неправильно застосував кримінальний закон, оскільки дії К. охоплюються ч. 3 ст. 355 КК і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 121 КК не потребують, є необґрунтованими.

Як убачається з пред'явленого К. обвинувачення, прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, кваліфікував його дії за ч. 3 ст. 355 КК як примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи, внаслідок застосованого до потерпілого І. насильства йому були заподіяні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, у тому числі й тяжкі.

У разі, якщо в процесі примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань потерпілому було заподіяне умисне тяжке тілесне ушкодження, то такі наслідки не охоплюються кваліфікуючою ознакою, передбаченою ч. 3 ст. 355 КК. Враховуючи наведене, дії К. за вказаним епізодом правильно кваліфіковані за ч. 3 ст. 355 та ч. 1 ст. 121 КК, оскільки в цьому випадку має місце ідеальна сукупність злочинів, а тому підстав для виключення з вироку кваліфікації дій К. за ч. 1 ст. 121 КК як зайвої, про що йдеться у касаційній скарзі захисника, немає.

Посилання захисника на необґрунтованість засудження К. за вчинення грабежу є також безпідставними. Із показань І.Е. та Т. убачається, що після їх побиття засуджені ходили по квартирі та забирали їхні речі. Після того, як вони пішли, потерпілі виявили, що зникли їхні золоті прикраси, два фотоапа-

рати та відеоплеєр загальною вартістю 5 тис. 869 грн. Ці обставини підтверджував під час досудового слідства і засуджений І.Ю., на показання якого суд обґрунтовано послася у вирок.

У Розділі VI «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону України «Про особливості здійснення професійної діяльності з врегулювання простроченої заборгованості», внесеного народним депутатом України О.В. Опанасенком (реєстр. № 6417-1 від 11.05.2017) передбачено внесення змін до Кримінального кодексу України, зокрема пропонується внесення нової кримінально-правової норми на рівні ст. 355-1 КК України.

Ми вважаємо, що запропоновані зміни є недоцільними. Об'єктивні передумови встановлення кримінальної відповідальності за примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань під час здійснення діяльності з врегулювання простроченої заборгованості очевидні, але щодо системно-правових підстав криміналізації, які служать запорукою нормального функціонування «роботи» норми, маємо ряд застережень. Застереження стосуються узгодженості ст. 355-1 КК України у чинній редакції з іншими кримінально-правовими нормами, зокрема із нормою статті 355 КК України.

Отже, має місце штучне створення конкуренції норм загальної ст. 355 КК і спеціальної статті 355-1 КК.

Висновки. Ми вважаємо, що існування кримінальної відповідальності за примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань під час здійснення діяльності з урегулювання простроченої заборгованості, суб'єктом якого є спеціаліст з урегулювання простроченої заборгованості, суб'єкт професійної діяльності з урегулювання простроченої заборгованості є недоцільним у зв'язку з відсутністю системно-правових підстав криміналізації. Адже означені діяння, вчинені спеціальним суб'єктом за відсутності ст. 355-1 КК України, все одно є злочинними, а «дублювання», яке з'явилося б через існування ст. 355-1 КК України у чинній редакції, лише ускладнить розмежування злочинів між собою та здійснення правильної кваліфікації. Таким чином, можна констатувати, що необхідних підстав криміналізації, що полягають в узгодженості кримінально-правових норм між собою, нестворенні колізій чи необґрунтованої конкуренції, немає.

Крім того, і сама будова статті 355-1 КК України та її зміст викликають чимало зауважень. Так, зокрема, слова у тексті статті «з погрозою застосування насильства, знищення або пошкодження майна боржника, членів його сім'ї або близьких родичів» не узгоджуються із законами логічного конструювання норми та штучно звужують коло потерпілих, тому доцільно було б замінити на слова «з погрозою застосування насильства, знищення або пошкодження майна боржника або близьких йому осіб».

Разом з тим, якщо у кваліфікованому складі ч. 3 ст. 355 КК мова йде просто про насильство, то це не узгоджується з конструкціями аналогічних складів злочинів, зокрема стст. 189, 206, 355 КК України. Доцільно було б розподілити насильство на «насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я» і «насильство небезпечне для життя і здоров'я».

Отже, агресія та насильство, які можуть бути застосовані під час врегулювання простроченої заборгованості за грошовими зобов'язаннями юридич-

них і фізичних осіб (в тому числі фізичних осіб-підприємців) потребують реакції держави у вигляді прийняття закону, який би визначав правові засади організації та здійснення професійної діяльності щодо повернення заборгованості. Вважаємо, що подана законодавча ініціатива заслуговує на підтримку з огляду на перспективність застосування цивілізованого підходу до вирішення проблем повернення заборгованості законними та лояльними методами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Stanko E.* The Day to Count: Reflections on a Methodology to Raise Awareness about the Impact of Domestic Violence in the UK / Elizabeth Stanko // *Criminology and Criminal Justice*. – 2001. – Vol. 1. – № 2. – P. 215–226.
2. *Willem de Haan* Violence as an Essentially Contested Concept // www.springer.com/cda/.../9780387745077-c2.pdf
3. *Берковиц Л.* Агрессия. Причины, последствия, контроль / Л. Берковиц. – СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. – 512 с.
4. *Куринов Б.А.* Научные основы квалификации преступлений. Учебное пособие / Б.А. Куринов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 181 с.
5. *Шакин В.Б.* Преодоление конкуренции уголовно-правовых норм при квалификации преступлений. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – М., 2004. – 21 с.
6. *Сердюк П.* Конкуренція охоронних кримінально-правових норм як цілого та частини: проблема концепту / П. Сердюк // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 10. – С. 109–112.
7. *Федоренко Д.М.* Вимагання: конкуренція норм частини і цілого / Д.М. Федоренко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право». – 2012. – Вип. 19. – С. 138–145.
8. *Тарарухин С.А.* Квалификация преступлений в судебной и следственной практике [Текст] / С.А. Тарарухин. – К. : Юринком, 1995. – 208 с.
9. *Малиновский А.А.* Злоупотребление субъективным правом [Текст]: теоретико-правовое исследование: [монография] / А.А. Малиновский. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 351 с.
10. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-ге вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

REFERENCES

1. *Stanko E.* The Day to Count: Reflections on a Methodology to Raise Awareness about the Impact of Domestic Violence in the UK / Elizabeth Stanko // *Criminology and Criminal Justice*. – 2001. – Vol. 1. – № 2. – P. 215–226.
2. *Willem de Haan* Violence as an Essentially Contested Concept // www.springer.com/cda/.../9780387745077-c2.pdf
3. *Berkovic L.* Agressija. Prichiny, posledstvija, kontrol' / L. Berkovic. – SPb. : Prajm – EVROZNAK, 2001. – 512 s.
4. *Kurinov B.A.* Nauchnye osnovy kvalifikacii prestuplenij. Uchebnoe posobie / B.A. Kurinov. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1984. – 181 s.
5. *Shakin V.B.* Preodolenie konkurencii ugovovno-pravovyh norm pri kvalifikacii prestuplenij. Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.08 – M., 2004. – 21 s.

6. *Serdiuk P.* Konkurentsiia okhoronnykh kryminalno-pravovykh norm yak tsiloho ta chastyny: problema kontseptu / P. Serdiuk // *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo.* — 2006. — № 10. — S. 109–112.

7. *Fedorenko D.M.* Vymahannia: konkurentsiia norm chastyny i tsiloho / D.M. Fedorenko // *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. «Pravo».* — 2012. — Vyp. 19. — S. 138–145.

8. *Tararuhin S.A.* Kvalifikacija prestuplenij v sudebnoj i sledstvennoj praktike [Tekst] / S.A. Tararuhin. — K. : Jurinkom, 1995. — 208 s.

9. *Malinovskij A.A.* Zloupotreblenie subektivnym pravom [Tekst]: teoretiko-pravovoe issledovanie: [monografija] / A.A. Malinovskij. — M. : Jurlitinform, 2007. — 351 s.

10. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. ; za red. V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — 4-te vyd., pererob. i dopov. — Kh. : Pravo, 2010. — 456 s.

Карпенко М.І., Соловійова А.М. Проблема агресивної поведінки та насильства під час примушування до виконання цивільного правочину

У статті досліджується проблема розуміння агресивної поведінки та вчинення насильницьких злочинів на прикладі примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Робиться висновок, що агресія та насильство, які можуть бути застосовані під час врегулювання простроченої заборгованості за грошовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб (в тому числі фізичних осіб-підприємців), потребують реакції держави у вигляді прийняття закону, який би визначав правові засади організації та здійснення професійної діяльності щодо повернення заборгованості.

Ключові слова: агресія, насильство, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

Карпенко Н.И., Соловьева А.Н. Проблема агрессивного поведения и насилия во время принуждения к выполнению гражданской сделки

В статье исследуется проблема понимания агрессивного поведения и совершения насильственных преступлений на примере принуждения к выполнению или невыполнению гражданско-правовых обязательств. Делается вывод, что агрессия и насилие, которые могут быть применены во время урегулирования просроченной задолженности по денежным обязательствам юридических и физических лиц (в том числе физических лиц-предпринимателей), нуждаются в реакции государства в виде принятия закона, который бы определял правовые основы организации и осуществления профессиональной деятельности по возврату задолженности.

Ключевые слова: агрессия, насилие, принуждение к выполнению или невыполнению гражданско-правовых обязательств.

Karpenko M., Soloviova A. The Problem of the Aggressive Behavior and Violence during Enforcement of a Civil Transaction

The article deals with the problem of understanding of the aggressive behavior and committing violent crimes via the example of the compelling to fulfillment or non-fulfillment of civil obligations. It is concluded that aggression and violence that can be applied during the settlement of overdue debts on monetary obligations of legal entities and individuals (including individual entrepreneurs) require a state reaction in the form of adopting a law that would determine the legal framework of the organization and implementation of the Professional debt recovery.

Keywords: Aggression; Violence; Compelling to Fulfillment or Non-fulfillment of Civil Obligations

Стаття надійшла до редакції 12.04.2017.